

HATÁR-ESET / BORDER-LINE

A határ menti együttműködés lehetőségei, korlátai és eredményei az El Paso – Ciudad Juárez régióban

The possibilities, obstacles and achievements of cross-border cooperation in the El Paso – Ciudad Juárez region

**FRANCISCO J. LLERA, GYURIS FERENC,
ANGELES LOPEZ-NOREZ**

KULCSSZAVAK: határ menti együttműködés, gazdasági integráció, határzóna, Mexikó, NAFTA

ABSZTRAKT: A tanulmány El Paso és Ciudad Juárez ikervárosának példáján mutatja be az USA–mexikói határon átfelölő együttműködési kezdeményezések alapvető jellemzőit. A határtérség általános földrajzi kontextusa, valamint az egyes projektek fő jellemzői mellett bemutatjuk a kooperációt elősegítő, illetve azt hátráltató társadalmi, politikai és gazdasági tényezőket. Feltárjuk, miként akadályozza az intenzív helyi szintű kooperációt a helyi elitiek gazdasági és politikai motivációinak különbözősége, valamint a két város gazdasági egyenlőtlenségeinek fennmaradásában való érdekeltisége egy olyan közegben, ahol egyébként a határ két oldalán lakó népesség kulturális homogenitása, közös identitása alapvetően adott. Elemezzük továbbá a határzónát érintő szövetségi szintű kezdeményezéseket, különös tekintettel ezek relatív sikerességére a gazdasági együttműködés területén. Ugyanakkor azonosítjuk a kooperáció kiteljesedését ezen a szinten is nehezítő tényezőket, amelyek a kétségtelen eredmények ellenére komolyan akadályozzák a kapcsolatok további elmélyülését.

KEYWORDS: *cross-border cooperation, economic integration, borderland, Mexico, NAFTA*

ABSTRACT: *Intensifying globalisation led several researchers from the 1980s on to predict the coming of a 'borderless' world. The number of ethnic, religious, economic and political conflicts related to borders, still present after the end of the Cold War, however, put the topic again in the forefront of spatial research and led to a 'renaissance' in border studies. Hungary also witnessed an emphasis on this*

subdiscipline after the transition, since the old, barrier-like political borders of the communist system were followed by new ones, rather connecting than separating neighbouring countries. This process was also given an impetus by the accession of the country to the European Union in 2004.

The fruitful academic discourse on borders has mostly focused on cross-border co-operation between Hungary and its neighbours, including certain aspects of similar projects in other EU member countries. Bi-national borderland initiatives outside the European integration have, however, attracted little attention. This investigation aims to broaden the horizon of Hungarian border studies by providing insights into the cross-border relations along the US-Mexican border and specifically in the metropolitan region of El Paso and Ciudad Juárez.

After a brief overview of the geographical context, the local and federal (top-down) cooperation projects concerning the two cities are described. Here, special emphasis is put on the social, political and economic factors promoting or hindering cooperation. The relative cultural homogeneity of the local population on both sides of the border is illustrated, as are the common practices of social activity and communication that contribute much to the local identity. Furthermore, it is analysed how the local elites in El Paso and Ciudad Juárez have different interests, while both of them benefit from the current economic division of the region. The main features of cross-border initiatives launched by the federal governments are also shown, with a focus on the achievement in issues of environmental management and in economic co-operation within the frameworks of the Border Industrialization Program and NAFTA. Some potential weaknesses of these initiatives and the future prospects of local cross-border cooperation are presented as well.

Bevezetés

Habár a földrajzi teret részekre szabdaló politikai határok vizsgálata a geográfia és a területi kutatások nagy múltra visszatekintő vizsgálati témái közé tartozik, a globalizáció folyamatának kiteljesedése láttán az 1980-as évektől kezdve egyre több kutató jutott arra az álláspontra, hogy a hidegháború végeztével a határok fokozatosan elvesztik jelentőségüket, utat engedve ezzel a „határok nélküli” világ kialakulásának (jellemző példák erre Ohmae 1990, Blatter 2001). Az 1990-es évek eseményei, a földrajzi határokhoz kapcsolódó új etnikai, vallási, gazdasági és politikai konfliktusok sokasága azonban ezeknek a várakozásoknak az átértékeléséhez, a határproblematika látványos „újrafelfedezéséhez” vezetett (Newman 2006).

Az új kutatások természetesen az elmélet terén is megkíséreltek lépést tartani globális világunk rohamos változásával, ami az addig uralkodó koncepciók alapvető átértékelését eredményezte. A régebbi irányzatok a határokat statikus képződménynek tekintették, döntően gát (barrier) funkciójukat hangsúlyozták, és pusztán leíró jellemzésükre törekedtek. Az új megközelítések ugyanakkor a határt elsősorban *folyamatként* ragadják meg, abban az értelemben, hogy a határok kialakulásához és fenntartásához vezető társadalmi gyakorlatok (az úgynevezett bordering) elemzését állítják középpontjukba, és a határokat dinamikus, állandó változásban lévő jelenségekként értelmezik,

amelyek meghatározó funkciója a szomszédos területek közti kapcsolatteremtés (Newman 2006).

A határproblematika vizsgálata a hazai területi kutatásokban is igen komoly karriert futott be az elmúlt két évtized során, aminek magyarázata az egykori „Kelet-Európa” sajátos történelmi viszonyaiban keresendő (Nemes Nagy 2009). A szocializmus évtizedeiben a keleti blokk államhatárai még a „baráti országokat” is szilárd gátként választották el egymástól; érdemi, határon átívelő társadalmi folyamatokat alig lehetett kimutatni, a határok erőteljes átjárhatatlanságának kérdését pedig politikai okokból nem volt tanácsos – nem is lehetett – feszegetni. A rendszerváltás, az Európai Gazdasági Közösséghez, majd az Európai Unióhoz való politikai közeledés, végül pedig az integrációhoz való csatlakozás ugyanakkor drámai változást hozott a határok szerepében, ami egyrészt lehetővé, másrészt szükségessé is tette a határkérdések tudományos vizsgálatát. Ennek köszönhetően a kilencvenes évek derekától fogva számos elemzés készült hazánk határtérségeinek általános helyzetéről (a teljesség igénye nélkül l. Baranyi et al. 1999, Rechnitzer, Nárai 1999, Nagy 2001, Baranyi 2005, Mezei 2006, Csizmadia 2008, Hardi 2008a). Számos munka már hangsúlyosan foglalkozott a hazai kötődésű eurorégiókkal (Baranyi 2002), az EU-bővítés ezekre gyakorolt hatásaival (Barta 2006, Hajdú et al. 2009), miközben egyes tanulmányok más európai országok határ menti együttműködéseiről (Illés 2002, Kovács 2009), valamint az Európai Uniónak a határ menti kooperációt támogató mechanizmusáról is képet adtak (Merza 2003). Több kutatás kimondottan a határon átívelő kooperáció specifikus ágazati vonatkozásairól (kiskereskedelem: Kovács 2008; oktatás: Rechnitzer, Smahó 2008, Reisinger 2008), illetve kiválasztott társadalmi szereplőknek (gazdasági szereplők: Grosz, Tilinger 2008; önkormányzatok: Mezei, Tóth 2008) a határ menti térségben zajló cselekvési sémáiról adott részletesebb képet. Bizonyos munkákban a határproblematika általános elméleti kérdéseinek áttekintésére is sor került (Hardi 2008b, Nemes Nagy 2009).

A területi kutatások hazai munkáiban ugyanakkor mindeddig kevés figyelem irányult az Európai Unió kívüli integrációk határ menti térségeinek vizsgálatára. Ez hazánk földrajzi fekvését, külpolitikai orientációját tekintve jórészt természetesnek tekinthető. Ezzel együtt úgy gondoljuk, más földrészek határ menti kooperációs gyakorlatának bemutatása további hasznos adalékokkal szolgálhat a magyarországi határkutatás számára, akár konkrét, gyakorlati vonatkozású tanulságok révén, akár azért, hogy a hazai tudományos diskurzusból eddig hiányzó (vagy alábecsült jelentőségű) szempontokra irányítja rá a figyelmet. Tanulmányunkban egy igen távoli térség, az USA–mexikói határon fekvő ikerváros, El Paso és Ciudad Juárez körzetét mutatjuk be a határ menti együttműködés lehetőségei, korlátai és eredményei szempontjából.

A vizsgált térség bemutatása

Az El Paso és Ciudad Juárez alkotta ikerváros, amelyet a Rio Grande folyam szel ketté, az Egyesült Államok és Mexikó jelenlegi határtérségének legidősebb települései közé tartozik (1. ábra). El Pasót formálisan 1598-ban alapították (habár folyamatosan csak 1827 óta lakják) (Okubo 2005), míg a mai Ciudad Juárez történelme 1659-re vezethető vissza (Arreola, Curtis 2003). Ennek az urbánus térségnek a kettéosztottsága, valamint az önálló El Paso létrejötté az 1848-as Guadalupe Hidalgó-i béke eredménye, amely a két esztendeig tartó, Mexikó vereségével és az USA jelentős területi gyarapodásával végződő mexikói–amerikai háborút zárta le (Hernandez 2001).

A történelmi események által két különböző ország fennhatósága alá sodort városok fejlődési pályája az elmúlt bő másfél évszázadban markánsan eltérő módon alakult. Ez egyfelől látványosan megmutatkozik a lakosság anyagi életszínvonalának eltéréseiben: míg a jelenleg 763 000 lelket számláló El Paso (REDCo 2011) egy főre jutó GDP-je 2009-ben meghaladta a 34 200 dollárt (BEA 2011, DSHS 2011), addig a mexikói Chihuahua szövetségi állam

1. ábra: Az El Paso – Ciudad Juárez városrégió földrajzi elhelyezkedése

Forrás: saját szerkesztés.

(mely népességének kétötöde az 1,33 millió lakosú Ciudad Juárezben él) megfelelő értéke nem érte el az 5600 dollárt (INEGI 2011). A különbség szembetűnő, függetlenül attól, hogy El Paso értéke így is 25%-kal elmarad az USA-átlagtól, míg Chihuahua tartományé 7%-kal meghaladja a mexikóit (BEA 2011, INEGI 2011).

Másfelől ennél is drámaibb eltérések tapasztalhatók az életminőség nem pénzügyi vonatkozásaiban. Ez az elmúlt esztendőkből különösen erőteljesen mutatkozott meg a közbiztonság terén. Ahogy a bogotái kormányzat – az Egyesült Államok aktív közreműködésével – az 1990-es évek folyamán megtörte a kolumbiai drokartellek hatalmát, az USA-ba irányuló kábítószer kereskedelme fölött fokozatosan a mexikói bűnszövetkezetek vették át az irányítást. Különösen erős hatást gyakorolt mindez Ciudad Juárez minden napjaira, mivel a város – hagyományosan fontos határátkelőként – az illegális kábítószer- és fegyverkereskedelem meghatározó központjává vált. A mexikói szövetségi kormány azonban 2006-ban háborút hirdetett a kartellek ellen, ami egyúttal a bűnszövetkezetek közti harcot is kiélezte. Az események hatására drasztikus növekedésnek indult az erőszakos bűncselekmények száma: a mexikói székhelyű CCSP (Coalición Ciudadana por la Seguridad Pública, Polgári Összefogás a Közbiztonságért) civil szervezet adatai szerint Ciudad Juárez 2008-ra a világ legveszélyesebb városává vált, mivel a 100 000 lakosra jutó gyilkosságok száma 130-ra emelkedett (Inforádió 2009. 08. 27.). Összevetésképpen, ez az érték a texasi El Pasóban, amelyet 2010-ben az USA legbiztonságosabb városának minősítettek (The City of El Paso 2011), a szándékos és a gondatlanságból elkövetett emberöléseket is számba véve 0,9 (FBI 2011).

A kettéosztottság és a gazdasági, közintézményi kérdésekben megmutató markáns eltérések ugyanakkor nem vezettek a két szomszédos város közti kapcsolatok végletes fellazulásához, mivel mindkét település saját nemzeti centrumtársaságától távol, relatív elszigeteltségben található. Ez a tényező erős és kölcsönös egymásrautaltságot eredményez, különösen, hogy a helyi lakosok szolgáltatásokkal való színvonalas és hatékony ellátására leginkább a két város infrastruktúrájának együttes használata révén nyílhatna lehetőség. A kétoldalú függőség és az ebből fakadó kapcsolatok pedig szövetségi szempontból is fontos határállomássá teszik a térséget: az USA és Mexikó közötti áruforgalom mintegy negyede itt áramlik keresztül (REDCo 2011). El Paso és Ciudad Juárez azonban ezzel együtt is relatíve szerény eredményt tud felmutatni az együttműködésben rejlő gazdasági lehetőségek kiaknázása terén, mivel egyéni fejlesztési céljaik ritkán vannak összhangban a „testvérvároséival”. E jelenség hátterében döntően igazgatáspolitikai tényezők húzódnak: a helyi önkormányzatok a határ mindkét oldalán szerény jogi lehetőségekkel rendelkeznek a határon átívelő formális együttműködések kialakítására.

Helyi szintű együttműködési kezdeményezések

Az El Paso és Ciudad Juárez térségében (a továbbiakban EP–CJ) tapasztalható határ menti együttműködés feltételeinek és jellemzőinek megértéséhez két tényező beható vizsgálata szükséges: az érintett szereplők *együttműködésre való hajlandósága*, valamint *lokális kötődésének erőssége*. A kooperációs hajlandóság mértékének egyik fontos indikátora a közös tervezés milyensége. Ez az EP–CJ körzetben meglehetősen rendszertelennek tekinthető, az érintett kormányzati és közösségi szereplők elsődleges érdekei ugyanis nagyon különbözőek. Formális közös tervezésről elsősorban az amerikai és mexikói nemzeti kormányok szintjén, felülről vezérelt célorientált programok keretében beszélhetünk, amelyek döntően nemzeti léptékű konfliktusok kezelésére és a nemzeti érdekeknek a határzónában való érvényesítésére összpontosítanak. Példának kedvéért a Nemzetközi Határ- és Vízügyi Bizottság (International Boundary and Water Commission, IBWC), a Határiparosítási program (Border Industrialization Program, BIP), vagy az USA, Kanada és Mexikó együttes részvételével létrejött Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Társulás (NAFTA) kivétel nélkül olyan kezdeményezések, amelyek nemzeti léptékű politikai döntések mentén működnek, és amelyekben az USA–mexikói határ a szövetségi szintű interakció földrajzi helyeként jelenik meg. E programok tervezési, döntéshozatali folyamatában a helyi érdekek csak alárendelt figyelmet kapnak.

A helyi szintű együttműködést eközben számos tényező nehezíti. Ezek közé tartozik például az EP–CJ ügyeiért felelős intézményrendszer széttagoltsága: bármilyen kétoldalú projekt elindításához és lebonyolításához számos igazgatási szerv jóváhagyása szükséges, miközben az amerikai és a mexikói jogrend, valamint az ügyintézési gyakorlat jelentős eltérései erősen hátráltatják a két város döntéshozóit egyaránt átfogó kapcsolati háló kialakulását (Ruiz 2004). Mindezen túl a határ mindkét oldalán komoly különbségek mutatkoznak a köz- és a magánszféra képviselőinek fejlesztési elképzelései között, ami nagyban megnehezíti a fejlesztési koncepciók elkészítéséhez nélkülözhetetlen közös jövőkép kialakítását.

A határ menti együttműködési szándék gyengeségét az erőforrások elosztási gyakorlata is érzékletesen tükrözi. Az EP–CJ régióban a felhasznált pénzeszközök inkább az eddigi gazdálkodási gyakorlat fenntartását, semmint az érdemi kétoldalú együttműködést segítik elő. Az erőforrások zöme rövid távú kezdeményezések megvalósítását szolgálja, miközben az ezekből származó bevételek szerény része fordítódik a két város együttes szükségleteinek ellátására. Jellemző példa, hogy bár a határon átvélő kiskereskedelmi forgalom a térségben összesen 1,5 milliárd dollár profitot termelt 2000-ben, 2005-ben pedig 2,5 milliárdot, az e tevékenységre kivetett adókból befolyó jövedelmet nem az együttműködés direkt elmélyítésére vagy a térség közös környezeti és infrastrukturális problémáinak kezelésére fordították. A forrásokat ehelyett

– döntéshozói érdekek mentén – helyi léptékű feladatokra költöttek: a határ texasi oldalán döntően az önkormányzat és a helyi iskolarendszer foglalkoztatási kiadásaira, a mexikói oldalon pedig az önkormányzat saját működési költségeinek fedezésére (Peña 2003, CANACO-Juarez, UACJ, Gobierno-Cd. Juarez 2009). Ez a példa érzékletesen mutatja, hogy a térségben a kétoldalú együttműködést és a határ két oldalán tapasztalható gazdasági egyenlőtlenségek mérséklését nem az anyagi források szűkössége nehezíti, hanem az elmélyült kooperáció szándékának hiánya, ami mind a kormányzati intézményekre, mind a helyi szervezetekre érvényes.

Az együttműködési hajlandóság meglétének vagy hiányának fontos lenyomatát jelentik a közös kezdeményezések is. Az EP–CJ térségben ezek száma is igen csekély, ami politikai értelemben a közös jogi és intézményi struktúrák hiányából fakad. Így a helyi intézmények kétoldalú kooperációra irányuló esetleges szándéka jellemzően informális tevékenységekben merül ki, amelyek pusztán a város- és környezetgazdálkodás legégetőbb problémáinak orvoslását szolgálják. Ilyen kezdeményezés például a két ikerváros körzetét átfogó, a közlekedési hálózat szervezését koordináló Várostervezési Szervezet (Metropolitan Planning Organization, MPO), valamint a több szervezet részvételével működő Víz Munkacsoport (Water Task Force, WTF), amely a regionális vízkészletekkel kapcsolatos információáramlást és tervezést hivatott elősegíteni. Ezek a fontos kísérletek a kétoldalú együttműködés elmélyítésére és a résztvevők kölcsönös bizalmára épülnek. Az ilyen törekvések azonban inkább egyedi kezdeményezésnek tekinthetők, és nem illeszkednek valamiféle hosszú távú együttműködési koncepcióba.

A határ menti együttműködés elmélyítésének fontos tényezője az érintett szereplők helyi kötődése is. Ez a kötődés, amely nélkül a területi integrációt megalapozó társadalmi összetartozás-tudat sem alakulhat ki, spontán módon jön létre, mégpedig a helyi identitásra, a régióért való tenni akarásra és a társadalmi szereplők közti folyamatos kommunikációra épülve (vö. Marxhausen 2010). Ez az érzelmi beállítódás, amely nem alapozható meg pusztán a tőkebefektetések fokozásával, döntő mértékben befolyásolja a felülről induló kezdeményezések sikerességét és a helyi lakosság életminőségének javulási lehetőségeit. Az EP–CJ térség konkrét példáját illetően a helyi identitás megerősödésének legfontosabb feltétele a határmentiség tudatának elmélyülése (Martinez 1994).

A régió adottságai e tekintetben kedvezőek. Kétségtelen, hogy az USA és Mexikó közötti történelmi katonai konfliktusok az utóbbi ország államterületének jelentős zsugorodásához vezettek, és az államhatárok változása a közigazgatás szubnacionális szintjén is kényszerű változásokhoz vezetett. Ugyanakkor az Egyesült Államokhoz csatolt, ritkán benépesült területek ropant kiterjedése, valamint az a tény, hogy e területek korábban mexikói állampolgársággal rendelkező lakossága nem kényszerült menekülni addigi lakhelyéről, elejét vette az olyasféle drámai társadalmi átrendeződéseknek,

amelyek révén az USA–mexikói határ éles kulturális választóvonalá válhatott volna. A mexikói felmenőkkel bíró lakosok mindmáig a helyi népesség többségét képezik az Egyesült Államok déli határvidékén, és ők adják az ország teljes spanyol ajkú közösségének közel felét (Hernandez 2001, Portes 2006). Az EP–CJ régióban különösen jól megfigyelhető, hogy a népesség bőrszín szerinti relatív homogenitása, a spanyol nyelv dominanciája, valamint a spanyol és angolszász kultúra bizonyos lényeges hasonlóságai (például a keresztény értékrend vagy – ezzel összefüggésben – a család intézményének fontos társadalmi szerepe) megakadályozták a két város társadalmának egymástól való markáns eltávolodását (Portes 2006). A fenti tényezők, valamint a két város elszigeteltsége saját országának fő urbánus centrumaitól nagyban elősegítették a sajátos helyi identitás kialakulását, amely közös szokásokban, közösségi rendezvényekben, sőt a nyelvi és politikai határokon átívelő rokonsági kapcsolatokban is megnyilvánul.

A határ menti együttműködés kialakulása szempontjából rendkívüli jelentőséggel bír a régióért való tenni akarás és a társadalmi szereplők közti kommunikáció is, mivel ezek képezik a hosszú távú, alulról szerveződő kezdeményezések, valamint a közös identitás kialakulásának legfontosabb feltételét. A két jelenség kölcsönös kapcsolatban áll egymással: míg a helyi viszonyok előmozdításának szándéka a társadalom tagjai közti folyamatos interakció, az egymás iránti lojalitás és tisztelet alapjain nyugszik, ez a törekvés vissza is hat az utóbbi tényezőkre, hiszen a lakhelyük jövőjét aktívan formálni szándékozó emberek lelkesedése és aktivitása az egész közösség önképét javítja, belső kapcsolatait erősíti.

A határtérségek jellemző problémája, hogy a nyelvi különbségek megnehezítik vagy akár teljesen ellehetetlenítik a társadalmi csoportok közti kommunikációt és együttműködést (Grix 2001). Az EP–CJ régió esetében azonban ez a jelenség a lakosság mindennapjaiban nemigen jelentkezik. Beszédes információ, hogy a 2000-es népszámlálás adatai szerint az ikerváros akkoriban 1,7 millió főre tehető együttes népességének 90,2%-a beszélt a spanyol nyelvet (anyanyelvként vagy második nyelvként) (The City of El Paso 2011). A spanyol ajkú népesség magas aránya azonban El Paso politikai életében kevésbé érzékelhető: 1873 óta a település 48 polgármestere közül például mindössze öt rendelkezett hiszán felmenőkkel. A texasi várost tehát csak számszerűen és térbeli kiterjedését tekintve jellemzi a mexikói népesség túlsúlya, a politikai és gazdasági élet kulcspozíciói egyértelműen az angolszász lakosság kezében vannak (Campbell 2005). Mivel a Ciudad Juárez-i közigazgatásban viszont igen alacsony a kétnyelvű (angolul is jól értő) alkalmazottak aránya,¹ és a két városvezetés alapvető politikai motivációi az eltérő gazdasági és közbiztonsági helyzetből fakadóan eleve nem azonosak, a döntéshozói szférában tapasztalható markáns USA–mexikói megosztottság komoly akadályt jelent az ikerváros egészére vonatkozó közös stratégiák megalkotásakor (Llera, Lopez 2010, Okubo 2005, Ruiz 2004).

Hasonló problémák nehezítik a regionális identitástudat kialakulását és megerősödését is. Ez a fajta kötődés ugyanis elsősorban olyan társadalmi csoportoknál figyelhető meg, amelyeknek bár helyi gyökereik vannak, gyakran vesznek részt közös szociális tevékenységekben, és jól kiépült, a rendszeres kapcsolaton, kommunikáción és erős bizalmon alapuló kapcsolati hálóval rendelkeznek, ám a gazdasági életben játszott szerepük relatíve csekély. Példaként említhetjük itt a környezetvédelmi csoportokat és a felsőoktatási intézményeket. Meg kell jegyeznünk, hogy ezeknek az együttműködése is viszonylag új keletű jelenség, ezáltal kevésbé szisztematikus. A fő problémát azonban az jelenti, hogy a gazdasági érdekcsoportok csekély hajlandóságot mutatnak az egész térség helyzetét előmozdítani képes kétoldalú kooperáció megvalósítására. Ennek első számú oka, hogy mindkét település gazdasági elitje az aktuális viszonyok között is komoly hasznot tud kitermelni a maga városában, így egyszerűen nem érdekelt a jelenlegi gazdasági feltételrendszer átalakításában. Másképpen szólva, az EP–CJ térség egyenlőtlen gazdasági növekedése kedvező viszonyokat teremtett számukra ahhoz, hogy minden évben jelentős profitot realizálhassanak. A körzet belső gazdasági egyenlőtlenségeit mérsékelni szándékozó kétoldalú kezdeményezések viszont komoly kockázatot jelenthetnének a helyi elitek stabil anyagi gyarapodására, tehát ellentétesek ezeknek a csoportoknak az érdekeivel.

Jellemző példa, hogy Ciudad Juárezben a külföldi befektetésekből, valamint a város ezáltal terjeszkedéséhez kapcsolódó – jórészt spekulatív – építőipari fellendülésből, illetve földügyletekből az eddigiekben összesen hat gazdasági érdekcsoport húzott hasznot. E csoportok számára a határon átívelő együttműködés elmélyülése, a várostervezési kérdések egységes, kétoldalú irányítása óriási károkat okozna, hiszen egy ilyen testület a beépített terület jelenlegi, szándékosan felpörgetett növelése helyett minden bizonnyal a hatékonyabb területhasználat irányába tenne lépéseket, megfosztva az építőipari és földspekulánsokat alapvető bevételi forrásuktól. Ezzel együtt az El Paso-i gazdasági elit sem érdekelt a kétoldalú gazdasági kapcsolatok túlzott mértékű fejlesztésében. Míg ugyanis jelenleg – egyértelmű gazdasági erőfölényükből fakadóan – ők fölözik le a határ menti kereskedelmi forgalom bevételeinek döntő többségét, a kétoldalú kooperáció elmélyülése esetén e bevételek jelentős részéről lemondani kényszerülnének mexikói partnereik javára. Az El Paso és Ciudad Juárez között fennálló gazdasági egyenlőtlenségek tehát mindkét város helyi elitje számára egyet jelentenek a tetemes profit realizálásának lehetőségével, és messzemenően akadályozzák az ikerváros egységes gazdasági tervezésének kialakulását.

Összességében megállapítható, hogy a formális határ menti együttműködés legfontosabb elemét az EP–CJ régióban felülről induló kezdeményezések képezik, amelyek bizonyos mértékben mindkét város számára hasznot hajtanak ugyan, volumenük azonban relatíve szerény, céljaik pedig felszínesek, mivel hiányzik mögülrük az egységes jövőkép. Minthogy az USA földrajzi kö-

zelsége mind a helyi lakosság, mind a gazdasági szféra számára lehetővé teszi a különböző termékekhez és a tőkéhez való hozzájutást, és mivel El Paso domináns gazdasági csoportjainak érdekei eltérőek a Ciudad Juárez-i elitétől, a határon átívelő együttműködésre kevesen tekintenek úgy, mint a térség tartós gazdasági előrelépését alapvetően befolyásoló tényezőre. Másfelől viszont kétségtelen, hogy a két város számos olyan, az alulról jövő kezdeményezésekhez nélkülözhetetlen adottsággal rendelkezik (így a helyi társadalmi csoportok erős, az ikervároshoz kötődő identitásával, illetve intenzív kapcsolati és kommunikációs hálóval), amelyek kialakulása egyébként nagyon sok időt igényel, és „kívülről” nem hozható létre.

A nemzeti szintű, határon átívelő kezdeményezések helyi hatásai

Az USA és Mexikó határzónájában az elmúlt hat évtizedben három nagyszabású, a határ menti együttműködés elmélyítését célzó kezdeményezésre került sor: a Nemzetközi Határ- és Vízügyi Bizottság létrehozására (International Boundary and Water Commission, IBWC, illetve Comisión Internacional de Límites y Aguas, CILA), a Határiparosítási programra (Border Industrialization Program, BIP), valamint az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Társulás (NAFTA) megalakítására (Grijalva 2004, Liverman et al. 1999, Rodríguez 2007). Ezek a projektek nemzeti érdekek mentén szerveződtek, döntéshozó testületeik jellemzően nem lokális, hanem szövetségi vagy nemzetközi szintű intézmények. Az egyedüli kivételt a Határiparosítási program (BIP) képezi, amely néhány térségben elsősorban helyi gazdasági csoportok irányításával zajlik (Llera 2000). Az európai integrációs kezdeményezésekkel szemben sem az IBWC/CILA, sem a BIP, sem a NAFTA nem tekinthető általános profilú projekteknek, és egyik sem törekszik az érintett országok átfogó integrációjára. Ehelyett meglehetősen specifikus kezdeményezésekről van szó, még ha a NAFTA céljai a másik két kezdeményezéséhez képest sokrétűbbek is (Payan 2009).

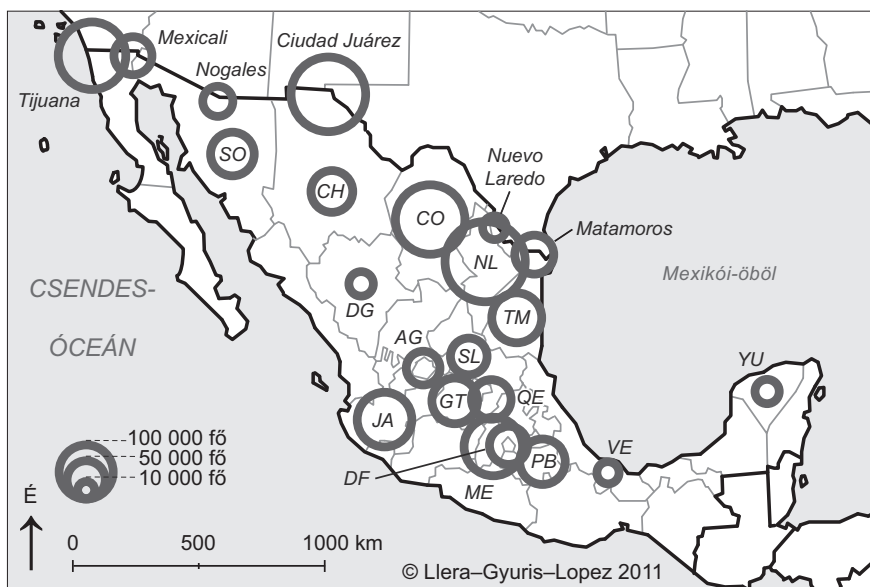
A három projekt közül az IBWC/CILA története nyúlik vissza a legrégebbre, amelyet 1889-ben alapítottak, igaz, jelenlegi formájában 1944 óta működik; létrehozása az USA és Mexikó nemzeti kormányainak közös döntése volt. Célja a két ország határzónájában található közös vízkészletek kezelése (Liverman et al. 1999): ez a szervezet felelős a vízgazdálkodási létesítmények és gátak tervezéséért, megépítéséért és üzemeltetéséért. Mindezen túl az IBWC/CILA volt az egyik első intézmény, amely anyagi forrásokat is rendelkezésre bocsátott az USA–mexikói határzónában zajló vízügyi munkálatokhoz (Rodríguez 2007). A szervezetet két biztos vezeti; őket a saját nemzeti kormányaik jelölik ki, hivatalukat pedig a texasi El Pasóban, illetve a mexikói Chihuahua államhoz tartozó Ciudad Juárezben töltik be. Bár a bizottság működése a vízgazdálkodás

területén – részint éppen felülről irányított döntéshozatali mechanizmusa révén – nem teljesen mentes az ellentmondásoktól, tevékenysége annyiban igen eredményesnek tekinthető, hogy a maga szakterületén belül sikerült összehangolnia a határzónában élő különböző érdekcsoportok szempontjait (Carter, Ortolano 2000). Az IWBC/CILA vált a határ menti vízügyi viták állandó békéltetőjévé. A kétoldalú együttműködéshez elsősorban a magánszemélyek, magántársaságok és a közintézmények közti vitás kérdések rendezésének elősegítésével, a konszenzus megteremtéséhez szükséges kétoldalú tárgyalások kultúrájának megalapozásával járult hozzá.

A Határiparosítási vagy más néven Maquiladora-programot (BIP) 1965-ben indította útjára a mexikói és az amerikai kormány. A kezdeményezés a mexikói szövetségi kormányzat fejlesztési stratégiájára épült, amelynek célja a határ menti városok gazdasági tevékenységének sokrétűbbé tétele volt, kihasználva az Egyesült Államok földrajzi közelségét és a mexikói munkaerő alacsonyabb jövedelemszintből fakadó versenyképességét (Carter, Ortolano 2000, Grijalva 2004, Liverman et al. 1999). Az elképzelés magvát az a gondolat képezte, amely szerint a kezdeményezés úgy teszi lehetővé az amerikai gazdaság érdekeinek jobb nemzetközi érvényesülését, hogy közben serkentő hatást gyakorol Mexikó határ menti településeinek gazdaságára. A program megvalósítása kezdettől a helyi gazdasági csoportok aktív bevonásával történt, akik főként a külföldi cégek telephelyül szolgáló új ipari parkok kiépítéséből, valamint az ipari parkok és az ezek elhelyezéséhez szükséges földterületek értékesítéséből vagy bérbeadásából jutottak bevételhez (Llera 2000). Mindezen felül, habár az USA határ menti településeinek önkormányzatai formálisan nem kapcsolódtak be a programba, a helyi vállalkozók komoly haszonra tettek szert, hiszen kulcsszerepük volt az alapanyagok helyszínre juttatását, valamint a késztermékek elszállítását lehetővé tevő közlekedési infrastruktúra, az áruházak és a logisztikai rendszerek kiépítésében (Grijalva 2004, Llera 1995). A BIP keretében megvalósult beruházások 2011 januárjában mintegy 1,11 millió embernek adtak munkát Mexikó északi, az USA-val határos államaiban, miközben a program részeként az ország egészében 5106 ipari üzem összesen 1,81 millió munkavállalót foglalkoztatott (2. ábra). Ezek a gazdasági tevékenységek Mexikó negyedik legfontosabb bevételi forrását képezik a szénhidrogénekből, a turizmusból és az USA-ban dolgozó mexikói munkavállalók hazautalásaiból származó tételeket követően (REDCo 2011).

A Maquiladora-program különösen nagy változást hozott Ciudad Juárez életében; a város az ezredfordulóra már a kezdeményezés keretében létrejött összes mexikói munkahely mintegy negyedét tömörítette (Erickson 2005). Habár a Kínai Népköztársaság a Világkereskedelmi Szervezethez (WTO) való 2001-es csatlakozását követően nem kevés beruházót „szívott el” az észak-mexikói határövezetből, a Ciudad Juárez-i gazdaság lendülete csak átmenetileg mérséklődött. A város 2007-re már 2,7%-os, a mexikói átlag felénél is alacsonyabb munkanélküliségi rátával büszkélkedhetett² (Erickson 2005, REDCo

2. ábra: A Maquiladora-program keretében létrejött munkahelyek száma Mexikó szövetségi államaiban

A térkép a legalább 15 000 munkahelyet tömörítő államok, valamint – külön – a legfontosabb iparvárosok adatait ábrázolja (2011. januári állapot).

Rövidítések: AG: Aguascalientes; CH: Chihuahua; CO: Coahuila; DF: Distrito Federal; DG: Durango; GT: Guanajuato; JA: Jalisco; ME: México (szövetségi állam); NL: Nuevo León; PB: Puebla; QE: Ouerétaro; SL: San Luis Potosí; SO: Sonora; TM: Tamaulipas; VE: Veracruz; YU: Yucatán.

Forrás: REDCo 2011, INEGI 2011 alapján saját szerkesztés.

2011), a rangos nemzetközi befektetői folyóirat, az fDi Magazine pedig 2007/2008-ban Észak-Amerika gazdasági centrumai közül Ciudad Juárezt választotta „a jövő városának” (GDI 2011). A helyi termelést addigra már a korszerű ágazatok uralták: a járműgyártás súlya 44%-ra, az elektronikai iparé pedig 31,5%-ra emelkedett (REDCo 2011). Sokkal súlyosabb megrázkódtatást jelentett a 2008-as pénzügyi válság, valamint az utóbbi esztendőben elharpózó bűnözés, amelyek hatására a helyi Maquiladora-iparban foglalkoztatottak száma 2007–2009 között 242 ezerről 177 ezer főre csökkent. A tavalyi esztendő óta azonban újból a gazdasági élénkülés, a helyreállás jelei mutatkoznak: a város Maquiladora-munkahelyeinek száma 2011 elejére újból 190 ezer fölé emelkedett. Ez egyúttal azt jelenti, hogy jelenleg a BIP-hez kapcsolódó mexikói munkahelyek 15,8%-a található az ország össznépszerűségének mindössze 1,2%-át tömörítő Ciudad Juárezben (REDCo 2011).

A határ menti települések együttműködése szempontjából a kezdeményezés legfontosabb hozadéka a közös helyi közlekedési hálózat jelentős fejlődése, valamint a szövetségi vámhivatalok közti kapcsolat elmélyülése volt, amelyek nagyban elősegítették mind az ipari nyersanyagok, mind a késztermékek országhatáron átvitelő áramlását.

A határ menti együttműködés élénkítését célzó top-down kezdeményezések sorában az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Társulás számít a legfiatalabbnak. A NAFTA három fő pillére az áruk, a szolgáltatások és a tőke szabad áramlása a tagországok között – az emberek szabad áramlása azonban nem tartozik ide. A program céljai között – az Európai Unió törekvéseivel ellentétben – nem szerepel a társadalmi, politikai integráció megteremtése; kimondottan gazdasági együttműködésről beszélhetünk, amely a Kanadát, az USA-t és Mexikót magában foglaló közös piac kialakítását célozza. A koncepció ilyen értelemben az Egyesült Államok és Mexikó viszonyában mindenképpen sikeresnek értékelhető, hiszen a NAFTA 1994-es létrejötte óta – 2009-es adatok szerint – a kétoldalú kereskedelmi forgalom értéke 140 milliárd dollárról 375 milliárd dollárra emelkedett (Payan 2009).

A határ menti együttműködés szempontjából különösen nagy jelentőséggel bírnak azok az újonnan létrehozott kétoldalú intézmények, amelyek az USA–mexikói határ mentén élő helyi közösségek környezeti és infrastrukturális problémáinak megoldására hivatottak. Az Észak-amerikai Fejlesztési Bank (North American Development Bank, NADBANK) és a Határ Menti Környezeti Együttműködés Bizottsága (Border Environmental Cooperation Commission, BECC, illetve Comisión de Cooperación Ecológica Fronteriza, COCEF) a két legfontosabb olyan intézmény, melyet az USA és Mexikó nemzeti kormányai hívtak életre a NAFTA létrehozását követően, hogy ily módon mozdítsák elő a vízgazdálkodási, szennyvízkezelési, valamint a veszélyes- és szilárdhulladék-gazdálkodási kérdésekben történő kooperációt (Carpentier 2006). A két szervezet elsődleges feladata, hogy kezelje a határzóna környezeti infrastruktúráját, valamint hogy környezeti vonatkozású kérdésekben támogatást nyújtson a térség civil szervezeteinek és gazdasági csoportjainak (Grijalva 2004, Rodriguez 2007, Liverman et al. 1999). A BECC/COCEF és a NADBANK intézményei földrajzilag a határzónában helyezkednek el, hatáskörük – a hivatalos szabályozás szerint – az USA-ban a határtól számított 100 km-es, Mexikóban pedig 300 km-es zónára terjed ki (NADB 2011). A két kezdeményezés intézményrendszere szoros együttműködésben áll egymással, tevékenységük alapján kiegészítik egymást.

A BECC/COCEF a közösségi projektek megvalósíthatóságának és környezeti fenntarthatóságának értékeléséért felelős. Ez az intézmény a határ menti térség helyi önkormányzataival működik együtt, hogy elősegítse a határ mindkét oldalát érintő problémák azonosítását, valamint javaslatot tegyen ezek megoldására. A BECC/COCEF feladata továbbá annak biztosítása, hogy a helyi lakosság hozzáférjen a fejlesztésekkel kapcsolatos információkhoz, és

nyilvános fórumokon keresztül folyamatosan tájékoztatást kapjon a projektek megvalósításának aktuális fázisáról. Összességében megállapíthatjuk, hogy az elmúlt 15 esztendőben a BECC/COCEF játszotta a legfontosabb szerepet a helyi társadalom kétoldalú együttműködésekbe történő bevonásában. A NADBANK feladatköre ugyanakkor döntően pénzügyi természetű: ennek az intézmények a hatáskörébe tartozik a kiemelt környezeti projektek megvalósításához szükséges kölcsönök folyósítása, valamint egyéb pénzeszközök előteremtése (Carter, Ortolano 2000, Liverman et al. 1999). A NADBANK az Európai Unió felzárkózó tagállamainak integrációját segítő kezdeményezések, elsősorban az Európai Regionális Fejlesztési Alap és az Európai Szociális Alap mintájára szerveződött, és az Egyesült Államok, valamint Mexikó szövetségi kormányzatainak 50-50%-os részvállalásával összesen mintegy 3 milliárd dolláros költségvetéssel rendelkezik (Carter, Ortolano 2000, Rodriguez 2007).

Habár a BECC/COCEF és a NADBANK illetékességi köre egyaránt kizárólag környezeti kérdésekre terjed ki, ezeknek a határ mindkét oldalán azonos igazgatási struktúrával rendelkező intézményeknek a létrehozása nagy jelentőséggel bír a két ország határzónáját érintő bármilyen összehangolt kezdeményezések elindítása szempontjából. Különösen fontos eredménynek tekinthető, hogy ezeknek az intézményeknek a személyi állományát, valamint a működési forrásokat a két ország közösen biztosítja. Ez figyelemre méltó előrelépésnek számít a korábbi kezdeményezésekhez (például az IBWC-hez, a CILA-hoz és más informális tervezési bizottságokhoz) képest, amelyek mindkét országban eltérő igazgatási szerkezettel működtek (Liverman et al. 1999).

A BECC/COCEF és a NADBANK működése ugyanakkor kitűnő lenyomatát adja azoknak az egyenlőtlenségeknek, amelyek a határ két oldalán működő közösségi szervezetek intézményi kapacitásában rejlenek. Habár a két intézmény forrásainak igénybeviteléhez a határ mindkét oldalán messzemenően hasonló követelmények teljesítésére van szükség, az USA-beli csoportok sokkal tudatosabban és nagyobb szakértelemre támaszkodva tudják megragadni a két kezdeményezésben rejlő lehetőségeket, mint mexikói társaik. Ennek eredményeként az Egyesült Államok határzónájában sokkal több projekt részesül a NADBANK támogatásában, mint a mexikói oldalon. Jellemző továbbá, hogy az utóbbi esetben igen szerény a magánkezdeményezések súlya: Mexikóban a NADBANK által finanszírozott projektek 72,4%-a a helyi önkormányzatokhoz köthető, míg az USA-ban ugyanez az arány lényegesen kisebb, 52,5% (Rodriguez 2007). A mexikói közösségi szervezetek tehát mindeddig kevésbé tudtak hasznot húzni a NADBANK kétoldalú együttműködést támogató tevékenységéből.

Kétségtelen, hogy a BECC/COCEF és a NADBANK jelentős mértékben hozzájárult a határon átvívelő kommunikáció kultúrájának kialakulásához, és érdemben elősegítette a közös problémáknak az érintett közösségi szervezetek bevonásával történő kezelését. Mindez rendkívüli jelentőséggel bír a helyi önkormányzatok és a civil szervezeteik közötti kétoldalú intézményi kapcsola-

tok jövőbeli elmélyülése szempontjából. Másfelől ugyanakkor megállapítható, hogy a határon átívelő együttműködés az eddigiek során elsősorban környezeti és infrastrukturális kérdésekben bizonyult eredményesnek; egyelőre kérdéses, hogy az ennek során megszerzett tapasztalatok mennyiben lesznek hasznosíthatók társadalmi, gazdasági és politikai szempontból érzékenyebb kérdésekben. Kérdés továbbá, hogy az érintett helyi szereplők mennyire lesznek képesek a határ menti együttműködés helyi intézményi keretrendszerének kialakítására, túllépve ezáltal a nemzeti jogszabályok által jelenleg is biztosított lehetőségeken.

A kooperáció kiteljesedését ráadásul a nemzetközi kontextus is visszafogja: az USA–mexikói határ helyzete jelentősen eltér az Európai Unióétól, ahol az együttműködés elősegítése érdekében sor került a tagállamok nemzeti szintű jogi szabályozásának összehangolására, a határ menti lokalitások kapcsolatának elmélyítését pedig az integráció legfelső döntéshozatali szintjei is aktívan támogatják. Az USA és Mexikó esetében ugyanakkor ezek hiánya, az illegális migráció és a kábítószer-kereskedelem fokozódása, valamint a közbiztonsági helyzet jelentős romlása a határon átívelő – a potenciális lehetőségekhez mérten még mindig szerény mértékű – együttműködés elmélyülése ellen hat. A jelenlegi körülmények között tehát csekély lehetőség mutatkozik olyan átfogó intézkedések meghozatalára, amelyek a helyi intézmények felülről történő erősítése révén ösztönöznék a határzónában zajló együttműködést.

Összességében elmondható, hogy létrejöttek idején, 1994-ben komoly elvárások mutatkoztak a NAFTA-val szemben. Sokan bíztak abban, hogy az USA–mexikói határzónában az integráció olyan magas szintje valósul meg, amely a határ két oldalán fekvő városok gazdasági színvonalában mutatkozó roppant különbségeket belátható időn belül minimálisra mérsékli (Llera 1995, Staudt 1998). Ehhez képest az elmúlt másfél évtized során a kétoldalú együttműködés alakulása – a kétségtelen eredményekkel együtt is – elmaradt a kezdeti várakozásoktól. Az Európai Unióval szemben, ahol távlati stratégiákba illeszkedő top-down intézkedések szolgálják a tőke, az áruk, a szolgáltatások és az emberek szabad mozgását, a NAFTA esetében kizárólag a tőke, az áruk és szolgáltatások szabad áramlásáról beszélhetünk, és az ennek érdekében végrehajtott gazdasági, környezeti, illetve politikai reformok léptéke összemérhetetlenül szerényebb, mint az EU-ban (vö. Dandış 2009). Az érintett népesség társadalmi és kulturális integrációjához ennél nagyobb mértékben járultak hozzá az alulról szerveződő informális kezdeményezések, amelyek kiteljesedését azonban a formális kooperáció elmélyítéséhez szükséges intézményi feltételrendszer és a gazdasági érdekek hiánya gátolja.

Összegzés

Az Egyesült Államok és Mexikó határán található, El Paso és Ciudad Juárez alkotta ikerváros igen sajátos képet mutat a határ menti együttműködés lehetőségei szempontjából. A térség legkedvezőbb adottsága a – sajátos történelmi előzményekből fakadó – relatíve nagyfokú nyelvi, vallási homogenitás, valamint a határ két oldalán élő népesség zömét jellemző, a mindennapi személyes kapcsolatok és kommunikáció által folyamatosan megerősített összetartozástudat. Ezek azok a tényezők, amelyek kialakulása jellemzően csak igen hosszú, szerves folyamat révén képzelhető el, és amelyek a legkevésbé hozhatók létre felülről vezérelt központi utasítások által. (Nem véletlen, hogy az európai integrációs törekvések során mindig kiemelt hangsúlyt kap a – sokszor még gyengének bizonyuló – közös identitás jelentőségének kérdése.) Az EP–CJ térség ilyen tekintetben kiváló alapokkal rendelkezik a kétoldalú kooperációhoz.

Láthatjuk ugyanakkor, hogy a társadalom széles rétegeit összekapcsoló kulturális, identitásbeli tényezők nem elégségesek az elmélyült együttműködés kialakulásához. Ehhez elengedhetetlen volna, hogy a közös identitástudat a helyi elitek szintjén is megnyilvánuljon, erről azonban egyelőre (az El Paso-i angolszász és a Ciudad Juárez-i hispán politikai vezetés viszonylatában) nem beszélhetünk. Ennél is fontosabb szempont, hogy a két város gazdasági vezetőrétegének anyagi érdekei inkább a jelenlegi megosztottság fenntartása, semmint feloldása irányába mutatnak. Ez olyan akadály, amely úgy tűnik, egyéb fontos tényezők megléte ellenére is hatékonyan tud gátat szabni a határ menti kooperáció kiteljesedésének. Mindebből fakadóan helyi szinten egyelőre csak azok az együttműködési kezdeményezések bizonyultak életképesnek, amelyek – specifikus témájuknál és relatíve szerény anyagi vonzatuknál fogva – nem érintik a vezető gazdasági csoportok „kemény” érdekeit. A fentiek alapján megállapítható, hogy a közös identitás megalapozásához nélkülözhetetlen kulturális adottságok és társadalmi cselekvési gyakorlatok megléte, bár a kapcsolódó európai kutatásokban igen komoly figyelmet kap, önmagában nem elégséges feltétel a határon átívelő együttműködés érdemi helyi szintű kezdeményezéseinek létrejöttéhez és kibontakozásához. Ehhez az érintett felek, különösen a helyi elitek kölcsönös gazdasági, politikai érdekelttsége is szükséges.

A szövetségi szinten koordinált kétoldalú kooperáció terén hasonló korlátokat láthatunk. Igaz, itt nemcsak a „fajsúlyos” gazdasági folyamatokat érintetlenül hagyó kezdeményezések (IBWC/BILA) bizonyultak eredményesnek, hanem a két ország szövetségi elitjének egybevágó anyagi érdekei miatt az intenzív gazdasági együttműködést megalapozó Határiparosítási program is. Ez éppenséggel azt a látszatot is kelthetné, hogy a helyi elitek érdekellentéte miatt elakadó helyi projektek helyett a magasabb politikai-gazdasági szinten történő együttműködések hozhatják el a határ menti kapcsolatok fel-

lendülését El Paso és Ciudad Juárez lakosai számára. A helyzet azonban közel sem ilyen rózsás: megfigyelhető ugyanis, hogy a nemzeti szintű gazdasági együttműködés döntően a termelés néhány specifikus területén (az USA-ból történő, az alacsony bérszínvonalú mexikói munkaerőt megcélzó termelési-szervezés terén) hozott érdemi, eredményes kooperációt, az ebből származó többletbevételt pedig kimondottan ezeknek a jól meghatározott projekteknek a fenntartására, elmélyítésére fordítják. A helyi lakosság által várt szélesebb körű gazdasági integrációról azonban, amely például közös kezdeményezésű gazdasági vállalkozásokban, közös gazdasági stratégiaalkotásban ölthetne testet, mindeddig csekély mértékben beszélhetünk. Ez egyrészt abból fakad, hogy a kétoldalú kapcsolatokban kulcsszerepet játszó amerikai vállalatok a mexikói határzónában pótlólagosan bevonható termelőerőt keresnek, nem pedig magukat potenciális riválissá kinőni képes gazdasági partnereket. Másfelől, habár az USA szövetségi kormányzatának gazdasági tekintetben komoly érdekei fűződnek a mexikói határ „átjárhatóbbá” tételéhez, a 2001. szeptember 11. óta különösen felértékelődő nemzetbiztonsági szempontok – a Mexikóból érkező illegális bevándorlás komoly volumenére, valamint a kábítószer-kereskedelem intenzitására tekintettel – éppenséggel a szigorítás irányába, a határ szűrőfunkciójának erősítése felé mutatnak.

Mindezen tényezőket figyelembe véve azt mondhatjuk, az elmúlt évtizedek nem elhanyagolható pozitív fejleményei ellenére a jelenlegi kétoldalú kapcsolatok elmélyült kooperációból történő fejlesztéséhez még sok kérdés tisztázására és fontos gyakorlati akadályok leküzdésére lesz szükség az USA–mexikói határon.

Jegyzetek

- 1 Ez összhangban van a legfrissebb kutatások eredményeivel, amelyek szerint Ciudad Juárez teljes lakosságának is mindössze negyede tud angolul (Llera, Lopez 2010). Habár a jelenség az Egyesült Államok közelségét figyelembe véve meglepőnek tűnhet, valójában éppen az USA déli határsávjának jelentős spanyol ajkú népességével magyarázható. Jellemző, hogy egy Ciudad Juárez-i lakos a határ északi oldalán is gyakorlatilag problémamentesen „elbol-dogul” spanyol nyelvtudásával, akár üzleti ügyek intézéséről, akár közösségi programokról vagy kikapcsolódásról legyen szó.
- 2 Igaz, a munkavállalók körében még mindig mintegy 40%-ra teszik azoknak az arányát, akik legálisan dolgoznak, de jövedelmük valamekkora részét sem ők, sem munkáltatójuk nem je-lenti be a mexikói adóhatóságoknak (REDCo 2011).

Irodalom

- Arreola, D., Curtis, J. (1993): *The Mexican Border Cities: Landscape Anatomy and Place Personality*. University of Arizona Press, Tucson (Arizona)
- Baranyi B. (2002): Before Schengen – Ready for Schengen. Euroregional Organisations and New Interregional Formations at the Eastern Borders of Hungary. *Discussion Papers*, 38., CRS HAS, Pécs
- Baranyi B., Balcsók I., Dancs L., Mező B. (1999): Borderland Situation and Periferality in the North-Eastern Part of the Great Hungarian Plain. *Discussion Papers*, 31., CRS HAS, Pécs
- Baranyi B. (szerk.) (2005): Hungarian-Romanian and Hungarian-Ukrainian border regions as areas of co-operation along the external borders of Europe. *Discussion Papers*, Special Issue. CRS HAS, Pécs
- Barta Gy. (szerk.) (2006): Hungary – the New Border of the European Union. *Discussion Papers*, 54., CRS HAS, Pécs
- BEA (2011): *Bureau of Economic Analysis, U. S. Department of Commerce. GDP by Metropolitan Area, Advance 2010, and Revised 2007–2009. News Release*. http://www.bea.gov/newsreleases/regional/gdp_metro/2011b/pdf/gdp_metro0211b.pdf (utolsó letöltés: 2011. szeptember 21.)
- Blatter, J. K. (2001): Debordering the World of States: Towards a Multi-Level System in Europe and a Multi-Polity System in North America? Insights from Border Regions. *European Journal of International Relations*, 7., 175–209.
- Campbell, H. (2005): A Tale of Two Families: The Mutual Construction of Anglo and Mexican Ethnicities Along the US-Mexico Border. *Bulletin of Latin American Research*, 24., 23–43.
- CANACO-Juarez, UACJ, Gobierno-Cd. Juarez (2009): *Perfil del comprador juarense en El Paso y su actividad comercial*. <http://www.planjuarez.org> (utolsó letöltés: 2009. augusztus 18.)
- Carpentier, C. L. (2006): NAFTA Commission for Environmental Cooperation: ongoing assessment of trade liberalization in North America. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 24., 259–272.
- Carter, N., Ortolano, L. (2000): Working Toward Sustainable Water and Wastewater Infrastructure in the US–Mexico Border Region: A Perspective on BECC and NADBANK. *Water Resources Development*, 16., 691–708.
- Csizmadia Z. (2008): Társadalmi kapcsolatok a szlovák–magyar határtérségben. *Tér és Társadalom*, 22., 27–50.
- Dandiş, N. (2009): Cross-border cooperation – a strategic dimension of European Neighborhood Policy at the Eastern frontier of the EU. *Eurolimes*, 7., 35–48.
- DSHS (2011): *Department of State Health Services, Texas. Texas Population, 2009*. <http://www.dshs.state.tx.us/chs/popdat/ST2009.htm> (utolsó letöltés: 2011. szeptember 21.)
- Erickson, C. A. (2005): The Economies of El Paso and Ciudad Juárez. In: Sadalla, E. (ed.): *The U. S.–Mexican Border Environment. Dynamics of Human-Environment Interactions*. San Diego State University Press. San Diego, 273–296.
- FBI (2011): *Crime in the United States 2010. Table 1*. <http://www.fbi.gov/about-us/cjis/ucr/crime-in-the-u.s/2010/crime-in-the-u.s.-2010/tables/10tbl01.xls/output.xls> (utolsó letöltés: 2011. szeptember 21.)
- GDI (2011): *Global Direct Investment Solutions. Corporate Development for a Networked World*. fDi City of the Future 2007/2008. http://www.gdi-solutions.com/fdi/2007awards/Mexico/ciudad_juarez.htm (utolsó letöltés: 2011. szeptember 22.)
- Grijalva, G. (2004): Generación de empleos en la frontera norte de México. ¿Quiénes han aprovechado el TLC? *Frontera Norte*, 16., 33–67.
- Grix, J. (2001): Towards a Theoretical Approach to the Study of Cross-Border Cooperation. *Perspectives*, 17., 5–13.
- Grosz A., Tilinger A. (2008): A gazdasági szereplők határon átnyúló tevékenysége. *Tér és Társadalom*, 22., 81–96.
- Hajdú Z., Lux G., Pálné Kovács I., Somlyódy Péter E. (2009): Local Dimensions of a Wider European Neighbourhood: Crossborder Relations and Civil Society in the Hungarian–Ukrainian Border Area. The Case of the EUDIMENSIONS Project. *Discussion Papers*, 71., CRS HAS, Pécs

- Hardi T. (2008a): Transborder Movements and Relations in the Slovakian–Hungarian Border Regions. *Discussion Papers*, 68., CRS HAS, Pécs
- Hardi T. (2008b): A határtérség térszerkezeti jellemzői. *Tér és Társadalom*, 22., 3–25.
- Hernandez, S. (2001): The Legacy of the Treaty of Guadalupe Hidalgo on Tejanos Land. *Journal of Popular Culture*, 35., 101–109.
- Illés I. (2002): Közép- és Délkelet-Európa az ezredfordulón: átalakulás, integrációk, régiók. Dialóg Campus, Budapest–Pécs
- INEGI (2011): *Instituto Nacional de Estadística y Geografía. México en Cifras. Información nacional, por entidad federativa y municipios*. <http://www.inegi.org.mx/sistemas/mexicocifras/default.aspx> (utolsó letöltés: 2011. szeptember 21.)
- Inforádió (2009.08.27.): A mexikói Ciudad Juárez a világ legveszélyesebb városa. <http://inforadio.hu/hir/eletmod/hir-299650> (utolsó letöltés: 2011. szeptember 21.)
- Kovács A. (2008): A kiskereskedelem területi jellegzetességei a szlovák–magyar határtérségben. *Tér és Társadalom*, 22., 97–107.
- Kovács A. D. (szerk.) (2009): Old and New Borderlines/Frontiers/Margins. *Discussion Papers, Special*. CRS HAS, Pécs
- Liverman, D., Varady, R., Chavez, O., Sanchez, R. (1999): Environmental Issues Along the United States–Mexico Border: Drivers of Change and Responses of Citizens and Institutions. *Annual Review of Energy and the Environment*, 24., 607–643.
- Llera, F. (1995): Ciudad Juarez / El Paso: The Economic Development of a Transboundary Region. *Noesis*, 15., 9–38.
- Llera, F. (2000): *The Geography of Interest: Urban Regime Theory and the Construction of a Bi-national Urban Regime in the US / Mexico Border Region (1980–1999)*. Doctoral dissertation. Department of Geography and Regional Development, University of Arizona, Tucson (Arizona)
- Llera, F., Lopez, M. (2010): El idioma ingles como factor de competitividad en una ciudad fronteriza: el caso de Ciudad Juarez, Mexico. *ANNALES*, 20., 507–512.
- Martinez, O. (1994): *Border People: Life and Society in the US / Mexico*. University of Arizona Press, Tucson (Arizona)
- Marxhausen, C. (2010): *Identität – Repräsentation – Diskurs. Eine handlungsorientierte linguistische Diskursanalyse zur Erfassung raumbezogener Identitätsangebote*. Sozialgeographische Bibliothek – Band 14. Franz Steiner Verlag, Stuttgart
- Merza P. (2003): Az államhatárok szerepének módosulása az Európai Unió támogatásainak tükrében. *Földrajzi Értesítő*, 52., 75–84.
- Mezei I. (2006): Chances of Hungarian–Slovak Cross-Border Relations. *Discussion Papers*, 49., CRS HAS, Pécs
- Mezei I., Tóth P. (2008): A települési és területi önkormányzatok kapcsolatai a magyar–szlovák határ mentén. *Tér és Társadalom*, 22., 51–80.
- NADB (2011): *North American Development Bank – Scope*. <http://www.nadb.org/about/eligibility.asp> (utolsó letöltés: 2011. október 3.)
- Nagy I. (2001): Cross-Border Co-operation in the Border Region of the Southern Great Plain in Hungary. *Discussion Papers*, 36., CRS HAS, Pécs
- Nemes Nagy J. (2009): *Terek, helyek, régiók. A regionális tudomány alapjai*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Newman, D. (2006): The lines that continue to separate us: borders in our 'borderless' world. *Progress in Human Geography*, 30., 143–161.
- Ohmae, K. (1990): *The borderless world*. HarperCollins, New York
- Okubo, D. (2005): A Time for Change: El Paso Adopts the Council-Manager Form. *National Civic Review* 9., 3–9.
- Payan, T. (2009): The Border and U. S. Policies: Apologia pro Border. *Insights on Law and Society*, 9., 14–17.
- Peña, S. (2003): Comercio Transfronterizo y su impacto en la region de El Paso-Ciudad Juarez. *Frontera Norte*, 15., 185–200.
- Portes, A. (2006): La nueva nacion latina: inmigracion y la poblacion hispana de los Estados Unidos. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 116., 55–96.

- Rechnitzer J., Nárai M. (szerk.) (1999): *Elválaszt és összeköt – a határ: társadalmi-gazdasági változások az osztrák–magyar határ menti térségben*. MTA RKK, Győr–Pécs
- Rechnitzer J., Smahó M. (szerk.) (2007): *Unirégió. Egyetemek a határ menti együttműködésben*. MTA RKK, Pécs–Győr
- Reisinger A. (2008): Oktatási kapcsolatok a szlovák–magyar határtérségben. *Tér és Társadalom*, 22., 127–149.
- REDCo (2011): *El Paso Regional Economic Development Corporation. Where Business is Headed*. <http://www.elpasoredco.org/regional-data/> (utolsó letöltés: 2011. szeptember 21.)
- Rodriguez, L. I. (2007): Financiamiento de infraestructura ambiental en la frontera Mexico–Estados Unidos: La estrategia del BDAN. *Frontera Norte*, 19., 157–189.
- Ruiz, E. (2004): Regional Cooperation: The Border Legislative Conference. *Spectrum: The Journal of State Government*, 77., 20–21.
- Staudt, K. (1998): *Free Trade? Informal Economies at the US / Mexico Border*. Temple University Press, Philadelphia
- The City of El Paso (2011): <http://www.elpasotexas.gov> (utolsó letöltés: 2011. szeptember 22.)